

Типи інтуїції та їх роль в емоційно-почуттєвому відображенні дійсності

М. В. Ярошук

аспірант кафедри загальної і соціальної психології та соціології
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Paper received 28.04.18; Accepted for publication 05.05.18.

<http://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-165VI69-18>

Анотація. У статті розглянуто інтуїцію як важливий психічний процес, який може слугувати важливим методологічним конструктом для дослідження зв'язку когнітивної й афективної сфер особистості. Визначено три типи інтуїції: холістичну, афективну і інферентну. Інферентна інтуїція виражає когнітивну сферу; афективна інтуїція виражає емоційно-почуттєву сферу особистості; холістична інтуїція займає проміжний тип між когнітивною й афективною природою психічного відображення дійсності. Запропоновано, адаптовано і психометрично перевірену англійську версію шкали TIntS (Types of Intuition Scale), для діагностики типів інтуїції.

Ключові слова: інтуїція, типи інтуїції, емоційно-почуттєва сфера, когнітивна сфера, особистість.

Постановка проблеми. Тлумачення інтуїції у сучасній психології є доволі різним, починаючи від примітивних відчуттів та прогнозування подій у майбутньому, то серйозних когнітивних суджень, які можуть слугувати основою для розв'язання глобальних академічних і практичних задач. Деякі дослідники визначають інтуїцію як сукупність знань, спосіб отримання яких не можна пояснити. Оксфордський психологічний словник визначає інтуїцію як раптове розуміння, усвідомлення чи знання, яке не походить ані від сприймання, ані від логічного обмірковування.

Попри наявність наукового інтересу до дослідження інтуїції як важливого когнітивного процесу особистості, а також фундаментальні течії її тлумачення, починаючи із філософського періоду розвитку психологічної думки, типологія інтуїції та діагностичний інструментарій у психології остаточно не визначено. Водночас важливість інтуїції та її роль в емоційно-почуттєвому відображенні дійсності спричинює необхідність її комплексного дослідження. Цим зумовлено актуальність дослідження і вибір теми.

Метою статті є теоретичне емпіричне дослідження інтуїції та її типів, а також адаптація і психометрична перевірка англійського опитувальника для діагностики типів інтуїції.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. У сучасних дослідженнях підкреслюється прикладний характер інтуїтивного процесу. Так, в Оксфордському психологічному словнику зазначається, що інтуїція має місце тоді, коли особа правильно використовує певний концепт без знання правил його використання [6]. Хоча таке визначення не зіставляється із етимологією інтуїції, а також основними тенденціями її тлумачення у філософській думці: з Латині *intuition* означає споглядати, дивитися.

Наприкінці XX століття активізувалися когнітивні дослідження інтуїції. Так, Н. Хомський у своїй трансформаційній граматиці використовує поняття інтуїції для визначення компетенції. На його погляд, інтуїція – це інтуїтивне знання, як використати граматику. Несподіване знання конструювання правильної пропозиції [5].

Ми повністю погоджуємося із українською вченою Л.В. Засекіною [3] про те, що на сучасному етапі психології необхідним є відновлення ключової позиції Л.В. Виготського для дослідження свідомості: поєд-

нання інтелектуальної, мотиваційної та емоційної сфер, потребуючи віднаходження точок дотику психології пізнання та психології особистості [1]. Адже як справедливо зазначає вчена, інтелектуалістичне трактування свідомості як сукупності відомостей про щось не охоплювало емоційно-мотиваційних чинників в інтелектуальній діяльності. Тоді як гіпертрофія глибинних потягів, навпаки, виключала або ж зводила до мінімуму раціональне начало людини.

Вважаємо, що інтуїція може слугувати з'єднувальним містком у поєднанні когнітивного та емоційно-почуттєвого відображення дійсності, у спільному функціонуванні когнітивної й афективної сфер особистості. У цьому контексті важливим є також розуміння інтуїції як важливого методологічного конструкту, що може сьогодні вирішити важливі теоретичні суперечності психології як науки природничого і гуманітарного типу.

Визначення інтуїції в емоційно-почуттєвому відображенні дійсності українська дослідниця В. Д. Потапова розглядає як інтуїтивно-почуттєве відображення дійсності [4]. На думку вченої, сутність інтуїтивно-почуттєвого відображення функціонує в раптовому поєднанні інформації із зовнішнього і внутрішнього середовища. Інтуїтивно-почуттєве відображення базується на таких аспектах, що логічно не взаємодіють між собою. Відтак, вони не можуть визначити причинно-наслідкові відношення між різними фрагментами дійсності та оцінити поточну інформацію. Незважаючи на це воно дає змогу реалізуватися миттєвому сприйняттю ситуації і встановлення способів її розв'язання без логічного обґрунтування прийнятого рішення. Таким чином, інтуїтивно-почуттєве націлене, по-перше, на орієнтування в нових умовах, а по-друге, на подальшу адаптацію до них завдяки цілісному охопленню ситуації, різного роду асоціацій (стандартних та оригінальних), а також свідомо та несвідомо скомбінованих вражень [4].

Незважаючи на тлумачення інтуїції в теоретичному аспекті, існують значні труднощі у діагностиці цього процесу. Саме тому для емпіричного завдання нашого дослідження ми обрали адаптацію і психометричну перевірку англійського опитувальника для діагностики типів інтуїції в шкалі TIntS (Types of Intuition Scale), розроблено групою вчених на чолі з Дж. Претц [8].

Вчені розрізняють такі три типи інтуїції: холистичну, інферентну та афективну. Холистична інтуїція відповідає провідним уявленням гештальт психології про домінування цілісного образу на його частинами, а також необхідності фігури і тла для цілісного сприймання об'єкта. Інферентна інтуїція ґрунтується на попередніх аналітичних процесах, які раптово оформлюються у правильне розв'язання задачі чи вирішення проблеми (саме ця інтуїція ґрунтовно розглядається у вітчизняній школі, започаткованій Г.С. Костюком), афективна інтуїція – це знання, отримані як наслідок емоцій і почуттів. Саме третій тип інтуїції визначається як важливий процес і продукт емоційно-почуттєвого відображення дійсності.

Розмежування трьох типів інтуїції також ґрунтується на дослідженнях Глекнера та ін., відповідно до яких афективна інтуїція – це основа асоціативного мислення, інферентна має когнітивну природу, адже їй передують глибинні когнітивні і метакогнітивні процеси, а холистична – це так звана кумулятивна інтуїція, яка значно мірою визначається психологічними особливостями перцепції як пізнавального процесу [7].

Результати емпіричного дослідження. Адаптація опитувальника на україномовній вибірці дотримувалася необхідної процедури адаптації і стандартизації і враховувала досвід дослідників в різних країнах [3].

Експериментальна робота з апробації опитувальника здійснювалася упродовж 2017 року із врахуванням основних психометричних вимог щодо апробації і стандартизації тестів. Експериментальна вибірка становила 341 особу із Волинської та Рівненської областей України віком від 17 до 25 років. Неповний «слухачний» експериментальний план брався за основу. Статистична обробка здійснювалася за допомогою комп'ютерної програми SPSS для Windows версії 20.

Процедура адаптації і стандартизації опитувальника охоплювала два етапи. Відповідно на *першому етапі* ми перекладали шкалу і визначили її робочий варіант. Упродовж роботи перекладача ми здійснювали консультації з авторами методики, а також використовували зворотний переклад (спочатку з англійської мови на українську, а згодом з української на англійську). На *другому етапі* ми встановили психометричні властивості опитувальника: 1) доцільність і придатність виділених пунктів опитувальника (визначення коефіцієнтів кореляції для уникнення дублювання різних пунктів опитувальника; коефіцієнту вибіркової для визначення складності і дискримінативності, що виражають здатність окремих пунктів діагностувати загальний показник інтуїції; 2) надійність – оцінка внутрішньої постійності тверджень (коефіцієнт α -Кронбаха); оцінка надійності-стійкості ($N=159$) з інтервалом перетестування два тижня (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена); 3) конструктну (конвергентна) валідність (через кореляції зі шкалами інших опитувальників).

Зупинимось, докладніше на особливостях перекладу і створенні робочої версії опитувальника. Так, I am a big picture person перекладалося нами як я мислю глобально. Також деякі версії висловлювань, пов'язані із культурними особливостями, які не відповідають українським реаліям. Тому фраза gut feel-

ing ми переклали як «я часто відчуваю необхідні рішення «нутром».

Упродовж перекладу, який робив професійний психолог, увага зосереджувалася на психологічному змісті, а не точній передачі лексичних і граматичних конструкцій. Тому доволі багато було використано граматичних і лексичних трансформацій перекладу: опущення, додавання, операції смислового розвитку тощо. Для реалізації точності перекладу та перевірки його адекватності було здійснено зворотній переклад професійним перекладачем, який не був знайомий з текстом оригіналу методики. Для емпіричної перевірки еквівалентності україномовного варіанту дві форми опитувальника (українська та англійська) в різному порядку надавалися студентам із спеціальності «Англійська мова і література» Національного університету «Острозька академія» (109 осіб). Після цього ми порівнювали середні значення і стандартні відхилення, отримані в групі за двома методиками.

За результатами кореляційного аналізу показників типів інтуїції з допомогою коефіцієнта Пірсона ($r=0,723$, $p>0,001$) за двома методиками англійською і українською мовою, можемо констатувати адекватність і еквівалентність перекладу. Оскільки жоден із пунктів не дублював зміст попереднього твердження, у нашій версії опитувальника було залишено 29 питань, як і в оригіналі.

На другому етапі було визначено дискримінативність пунктів опитувальника (див. табл. 1). Результати дослідження свідчать про диференціальну потужність усіх тверджень. Враховуючи той факт, що кожне твердження може бути визначене як один із трьох типів інтуїції, та сім тверджень, які мають зворотній тип обрахунку, при розрахунках використовувався коефіцієнт Пірсона (коефіцієнт кореляції кожного пункту опитувальника із загальним показником інтуїції). У питаннях із зворотнім типом обрахунку (7; 14; 18; 20; 23; 25; 28)

Таблиця 1. Оцінка дискримінативної здатності кожного пункту шкали для діагностики типів інтуїції в адаптації М. Ярошук

№	Дискримінативність	№	Дискримінативність
1	0,490**	16	0,303**
2	0,351**	17	0,312**
3	0,421**	18	-0,192*
4	0,219*	19	0,449**
5	0,313**	20	-0,331*
6	0,178*	21	0,272*
7	-0,311**	22	0,327**
8	0,225*	23	-0,283**
9	0,201*	24	0,317**
10	0,385*	25	-0,411**
11	0,502*	26	0,362**
12	0,431**	27	0,421**
13	0,371**	28	-0,432
14	-0,501**	29	0,371
15	0,389**		

Рівні значущості:

Примітка: * $p<0,05$; ** $p<0,01$.

Враховуючи наявність значущих кореляційних зв'язків між усіма показниками та сумарним показником інтуїції у сукупності її трьох типів, усі твердження були включені в текст перекладу шкали. Таким

чином, остаточно версія опитувальника містить 29 пунктів, 22 пунктів з яких мають прямий порядок обрахунку (до них належать пункти 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 21, 22, 24, 26, 27) та 9 пунктів обернений порядок обрахунку (серед них пункти 7; 14; 18; 20; 23; 25; 28) (див. додаток А).

Опитувальник має високу ступінь узгодженості (коефіцієнт α -Кронбаха $-0,761$), що свідчить про його високу надійність. Ретестова надійність є значущою, про що свідчить показник рангової кореляції Спірмена при повторній діагностиці досліджуваних ($N=147$) з інтервалом у два тижні ($r_s=0,692$, $p<0,01$).

Оцінка конструктивної валідності здійснювалася із зіставленням показників розвитку інтуїції як сумарного показника розвитку трьох видів інтуїції із показниками полнезалежності у методиці Готтшальдта [3]. Результати кореляційного аналізу відображено у таблиці 3. Полус незалежності виражає особливості структурування візуального поля (когнітивний стиль «полнезалежність–полнезалежність»). Цей когнітивний стиль представляє відмінності у візуальному структуруванні інформації. Так, полнезалежні люди швидко здійснюють перцептивну сегрегацію візуального матеріалу, швидко визначаючи на ньому фігуру та тло. Тоді як полнезалежні зазнають значних труднощів при диференціації візуальних образів та виділенні окремих елементів. Як зазначається в працях Л.В. Засєкіної [2], в сучасних дослідженнях когнітивних стилів зміст, який вкладається у поняття поля, значно розширився. Поле розглядається не лише як візуальний образ, а і як соціальне оточення, що здійснює потужний вплив на людину. У цьому світлі, на наш погляд, полнезалежність зіставляється із інтуїцією, яка представлена усіма трьома типами: холістичною, афективною та інферентною.

Таблиця 3. Кореляційні зв'язки показників розвитку типів інтуїції із полюсом полнезалежності

№ з/п	Типи інтуїції	Коефіцієнт кореляції Спірмена
1	Холістична інтуїція	$r=0,432^*$
2	Інферентна інтуїція	$r=0,431^{**}$
3	Афективна інтуїція	$r=0,389^{**}$
4	Сумарний показник	$r=0,471^{**}$

Рівні значущості:

Примітка: $*p<0,05$; $**p<0,01$

Результати кореляційного аналізу загального показника полнезалежності та сумарного показника інтуїції свідчать про їх зв'язок ($r=0,471$, $p\leq 0,01$), а також позитивну кореляцію між різними типами інтуїції та показником полнезалежності. Це узгоджується із подібними дослідженнями, проведеними авторами оригінальної шкали TIntS (Types of Intuition Scale [7]).

Результати здійсненого теоретичного і емпіричного дослідження дають змогу дійти таких **висновків**. Інтуїція – це важливий психічний процес, який може слугувати методологічно виправданою основою для дослідження зв'язку когнітивної й емоційно-чуттєвої сфери особистості. Існують різні типи інтуїції.

Так, інферентна інтуїція виражає когнітивну сферу. Тоді як афективна інтуїція більшою мірою виражає емоційно-почуттєву сферу особистості. Холістична інтуїція займає проміжний тип між когнітивною й афективною природою психічного відображення дійсності. Запропонована україномовна версія опитувальника для діагностики типів інтуїції може широко використовуватися у дослідженні інтуїтивних процесів особистості. З огляду на відсутність чітких діагностичних інструментів для вивчення інтуїції, запропонована адаптована версія шкали має практичну цінність. **Перспективами подальшого дослідження** вважаємо вивчення різних типів інтуїції у контексті емоційно-почуттєвої сфери особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 2001. – 368 с.
2. Засєкіна Л.В. Структурно-функціональна організація інтелекту: Монографія. – Острого: Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2005. – 370 с.
3. Засєкіна Л. В., Майструк В. М. Безумовне самоприйняття та психологічне благополуччя особистості // Наука і освіта: науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені Ушинського. – Вип. 11, 2017. – С. 187-192.
4. Потапова В.Д. Функціональна система психологічних механізмів інтуїтивно-почуттєвого відображення: Монографія. – Донецьк: ООО “Юго-Восток, Лтд”, 2005. – 336 с.
5. Хомский Н. Язык и проблемы знания // Вестник Моск. ун-та. – Серия 9. Филология. – 1995. – № 4. – С. 131 – 157.
6. Colman, A.M. A Dictionary of Psychology. – New York: Oxford University Press, 2003. – 845 p.
7. Glöckner, A., & Betsch, T. . Multiple-reason decision making based on automatic processing. Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition, 2008, 34, 1055–1075.
8. Pretz, J. E., & Totz, K. S. Measuring individual differences in affective, heuristic, and holistic intuition. Personality and Individual Differences, 2007, 43, 1247–1257. DOI: 10.1016/j.paid.2007.03.015

REFERENCES

1. Vyhotsky L. S. Myshlenye y rech'. – M.: Labyrynt, 2001. – 368 s.
2. Zasyekina L.V. Strukturno-funktsional'na orhanizatsiya intelektu: Monografiya. – Ostroh: Vyd-vo Nats. un-tu “Ostroz'ka akademiya”, 2005. – 370 s.
3. Zasyekina L. V., Maystruk V. M. Bezumovne samoprynyatya ta psykholohichne blahopoluchchya osobystosti // Nauka i osvita: naukovo-praktychnyy zhurnal Pivdenoukrayins'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Ushyns'koho. – Vyp. 11, 2017. – S. 187-192.
4. Potapova V.D. Funktsional'na systema psykholohichnykh mekhanizmv intuyityvno-pochuttyevoho vidobrazhennya: Monografiya. – Donets'k: ООО “Yuhovostok, Ltd”, 2005. – 336 s.
5. Khomskyy N. Yazyk y problemy znanyya // Vestnyk Mosk. un-ta. – Seryya 9. Fylolohiya. – 1995. – № 4. – S. 131 – 157.

ДОДАТОК

1. Коли я працюю над великим проектом, я бачу його вцілому ніж в окремих деталях (X)
2. Я довіряю своїй інтуїції, особливо у знайомих ситуаціях (I).
3. Я звик використовувати емоційні відчуття під час вирішення проблеми більше ніж раціональні судження (A)
4. Знайомі проблеми я завжди вирішую на інтуїтивному рівні (I).
5. Краще спочатку розбити проблему на дрібні фрагменти, а потім побачити їх знов цілісно (X).
6. Існують логічні підтвердження для більшості моїх інтуїтивних рішень (I).
7. Я рідко дозволяю своїм емоціям брати вгору над раціональними міркуваннями (RA)
8. Мій підхід до вирішення проблем повністю ґрунтується на моєму минулому досвіді (I).
9. Я відчуваю серцем, яке рішення слід прийняти (A)
10. Моя інтуїція включається дуже швидко (I).
11. Я більшою мірою оперую теоріями, ніж фактами (XA).
12. Моя інтуїція ґрунтується на моєму досвіді (I).
13. Я часто відчуваю необхідні рішення «внутром», навіть коли рішення суперечать об'єктивній інформації (A).
14. Працюючи над комплексною проблемою, я зазвичай зосереджуюся на деталях, упускаючи з виду цілісну картину (RX).
15. Приймаючи рішення, я ціную свої передчуття і переживання, так само які і об'єктивні факти (A).
16. Я довіряю своїм передчуттям (A).
17. Якщо я маю попередній досвід чи певне знання щодо проблеми я тоді використовую інтуїція (I).
18. Я надаю перевагу конкретним фактам ніж абстрактним теоріям (RXA).
19. Приймаючи швидке рішення у моїй фаховій галузі, я роблю це виходячи з логіки.
20. Загалом, мої відчуття не впливають на прийняття мною рішень (R) (A).
21. У мене вистачає досвіду, і я добре знаю, що мені в житті робити, а не розробляти життєву схему спочатку (I).
22. Якщо мене запитують, я зазвичай знайду пояснення моїм інтуїтивним рішенням (I).
23. Я зазвичай слідую моєму розуму, а не за покликом серця (R) (A).
24. Мені подобається мислити абстрактними категоріями (XA).
25. Я рідко покладаюся на свою інтуїцію у своїй фаховій діяльності (R) (I).
26. Я намагаюся утримувати в полі зору глобальну «картину» під час роботи над складною проблемою (X).
27. У своїх інтуїтивних рішеннях я можу логічно пояснити, чому я так зробив (I).
28. Безглуздо приймати важливі рішення інтуїтивно (R) (A).
29. Я зазвичай мислю глобально (X).

Примітка: X холі стична інтуїція, A афективна інтуїція, I інферентна інтуїція, R зворотній обрахунок

Типи інтуїції і їх роль в емоціонально-чуттєвеном отображенні дійствительности

М. В. Ярощук

Аннотация. В статье отображены результаты исследования интуиции как важного психического процесса, который является важным методологическим конструктом для исследования когнитивной и аффективной сфер. Определены три типа интуиции: аффективный, инферентный и холистический. Аффективный выражает эмоционально-чувственное отображение действительности, инферентный – когнитивный аспект психического отображения действительности, холистический – промежуточный тип между когнитивным и аффективным. Предложено, адаптировано и психометрическим путем проверено шкалу для диагностики интуиции шкалу TIntS (Types of Intuition Scale). Принимая во внимание дефицит диагностического инструментария для изучения интуиции, предложенное исследование имеет высокую практическую ценность. Перспективным считаем исследование интуиции в контексте эмоционально-чувственной сферы личности.

Ключевые слова: интуиция, типы интуиции, эмоционально-чувственная сфера, когнитивная сфера, личность.

Types of intuition and its role and emotional mental reflection of the reality

M. V. Yarochuk

Abstract. The results of intuition as mental process of cognitive and affective nature study are highlighted in the article. Moreover, intuition is treated as methodological construct which express the unity of cognition and affects in the reflection of the reality. Three types of intuition are defined: affective, inferential and holistic. The affective intuition corresponds to the affective reflection of the reality, inferential is connected with judgments and decision making process; holistic denotes the mixed and balanced nature of cognitive and affective reflection. The Ukrainian version of шкалу TIntS (Types of Intuition Scale) is represented. Taking into consideration the deficit of methods for intuition study, the adopted and standardized Ukrainian version scale has practical value. The prospects of the study are connected with the research of intuition in emotional reflection of the reality.

Keywords: intuition, types of intuition, cognitive sphere, affective sphere, personality.